

LAUSUNTO LAPSIAZIAVALTUUTETUN VUOSIKIRJAAN 2016 ”ERiarvoistuva koulu?”

5.12.2015

Sisällys

ALKUSANAT.....	1
VARHAISKASVATUKSEN MERKITYS KOULUVALMIUSTEN KEHITTÄMISESSÄ.....	1
KOULUVALINNAT TAI NIIDEN PUUTE - ALUEELLINEN ERiarVOISUUS.....	3
KOULUSSA TAPAHTUVA SYRJINTÄ.....	4
MONIKULTTUURISUUS JA SYRJINTÄ.....	5
SUKUPUOLI, SEKSUAALISUUS JA SYRJINTÄ.....	6
HUOSTAANOTETUT LAPSET.....	7
LOPUKSI.....	7
LÄHTEET.....	8

ALKUSANAT

Lapsiasiavaltuutettu on pyytänyt eri tahoilta arviota koulutuksen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden tilasta. Arviossa on pyydetty esittämään oman toiminnan kautta kertynyttä kokemusta ja tietoa sekä alan tutkimustietoon perustuvia näkemyksiä ja kehittämistarpeita. Lausuntoja käytetään Lapsiasiavaltuutetun vuosikirjassa, jonka Lapsiasiavaltuutettu luovuttaa valtioneuvostolle vuosittain kertomuksena hallinnonaltaan.

Tähän lausuntoon on pyydetty arvioita Lapsuudentutkimuksen seuran hallituksen jäseniltä sekä koulutusasioihin perehtyneiltä Nuorisotutkimusverkoston tutkijoilta. Tekstin tuottamiseen osallistui tilastotutkija Sami Myllyniemi (sosiologia ja tilastotiede), tutkija Riikka Taavetti (poliittinen historia), tutkimusjohtaja Leena Suurpää (sosiologia), tutkija Marja Peltola (sosiologia), tutkijatohtori Tomi Kiilakoski (kasvatustiede ja filosofia), tutkimusprofessori Tommi Hoikkala (sosiologia), professori Maarit Alasuutari (varhaiskasvatustiede), professori Liisa Karlsson (kasvatustiede ja kasvatopsykologia) sekä tutkijatohtori Elina Pekkarinen (sosiaalityö). Lausunnon on koontanut tutkijatohtori Elina Pekkarinen.

VARHAISKASVATUKSEN MERKITYS KOULUVALMIUSTEN KEHITTÄMISESSÄ

Vaikka lausuntopyyntö on rajattu perusopetuksen arviointiin, tulee lasten ja nuorten koulutusta arvioida jatkumona, jossa on ylisukupolvisia vaikutusketjuja. Tutkimukset ovat osoittaneet, että Suomessakin koulutustaso periytyy voimakkaasti. Etenkin äidin koulutus vaikuttaa lasten korkeakoulututkinnon suorittamiseen: ylemmän korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden äitien

tyttäristä yli puolet (55 %) oli Pekka Myrskylän (2009) tutkimuksen mukaan suorittanut vähintään ylempään korkea-asteen tutkinnon. Poikien osuus oli lähes vastaavalla tasolla (47 %). Tilanne oli hyvin erilainen niiden nuorten joukossa, joiden äiti oli suorittanut vain perusasteen koulutuksen. Näistä lapsista alle 10 % (9% tytöistä ja 7 % pojista) oli suorittanut korkea-asteen tutkinnon. Koulutustason periytyminen näyttäisikin olevan voimakkainta vähän koulutusta saaneiden joukossa: vain perus- tai keskiasteen suorittaneiden äitien pojista peräti 74 % suoritti vain perus- tai keskiasteen koulutuksen, tytöistä 59 %. (Myrskylä 2009.) Vuoden 2012 Nuorisobarometrissa Matti Kortteinen ja Marko Elovainio osoittivat, että kiinnittymättömyys yhteisöön - yhteisöllinen disintegraatio - periytyy niin ikään vahvasti vanhemmilta lapsille - ja tämä ilmiö on vahvempi matalasti koulutettujen perheiden sisällä. Yhteisöllisellä disintegraatiolla on useita kielteisiä vaikutuksia. Se murentaa yhteisöllisyyttä, synnyttää voimakasta epäluottamusta kanssaihmiin ja pakottaa pärjäämään yksin. Lapsen oma yhteisöllinen disintegraatio oli yhteydessä peruskoulun päättötodistuksen alhaiseen keskiarvoon silloinkin, kun sukupuoli, ikä, perheen taloudellinen tilanne tai äidin koulutus vakioitiin. (Kortteinen & Elovainio 2012).

Lapsen kasvuolosuhteilla on siis ratkaiseva vaikutus lapsen tulevaisuuteen. Äidin raskaudenaikainen terveydentila, vauva-ajan varhaiset vuorovaikutussuhteet, perheen elinolot, tarjolla olevat palvelut ja lähiympäristön sosiaaliset suhteet vaikuttavat kaikki siihen, millaiset kognitiiviset ja ei-kognitiiviset valmiudet lapselle kehittyvät. Nämä valmiudet vaikuttavat oleellisesti siihen, miten lapsi menestyy koulussa ja myöhemmässä elämässä. Viimeaikaisten tutkimusten mukaan ympäristötekijöiden - ml. kulttuurisen tuen ja yhteisön - merkitystä tulisi aiempaa enemmän korostaa lapsen kouluvalmiuksia arvioitaessa (esim. Linnilä 2011). Myös ekonomistien keskuudessa on havaittu, että tulevaisuuden menestystekijöihin vaikuttavat muita tekijöitä enemmän varhaislapsuuden kasvuolosuhteet. James Heckmanille ojennettiin tästä havainnosta talouden Nobelin palkinto vuonna 2011. Heckman korostaa, että erityisesti lapset, joiden varhaisissa kasvuympäristössä on kuormittavia tekijöitä, kuten taloudellisia vaikeuksia, vanhempien terveysongelmia, päihteidenkäyttöä, sosiaalisen vuorovaikutuksen ongelmia tai puutteelliset vertaisuhdeverkot, hyötyvät vertaisryhmissä järjestetystä, ammattilaisten ohjaamasta varhaiskasvatuksesta. Heckmanin mukaan varhaisista kasvuympäristöistä johtuvien valmiuserojen kaventaminen edellyttää tuen tarjoamista jo alle 5 -vuotiaana. (Heckman 2011). Nämä tutkimustulokset on otettu vakavasti myös kehittyvissä maissa, joissa varhaiskasvatus on ymmärretty, ei ainoastaan lasten eriarvoisuuden kaventajaksi, vaan myös tuotto-odotuksiltaan kannattavaksi investoinniksi (Engle ym. 2011, teoksessa Sipilä & Österbacka 2013). Eriarvoisuus myös vähenee kun lapsilla on omassa arjessa mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin varhaiskasvatuksessa (Karlsson 2012).

Suomessa kehitys kulkee varhaiskasvatuksen osalta sitä supistavaan suuntaan. 1 - 6 -vuotiaista suomalaislapsista vain 63 prosenttia (N=228 981) oli kunnan järjestämässä tai yksityisessä varhaiskasvatuksessa vuonna 2013. Näistä 21 % oli hoidossa vain osapäiväisesti. Suomessa alle 1-vuotiaat lapset hoidetaan pääsääntöisesti kotona. Kaksivuotiaista lapsista oli varhaiskasvatuksessa noin 52 prosenttia vastaavan ikäisestä väestöstä, kolmivuotiaista noin 68 prosenttia, nelivuotiaista noin 75 prosenttia sekä viisivuotiaista noin 79 prosenttia. (Luonnos hallituksen... 2015.) Esiopetukseen osallistuminen on ollut tätä suosivampaa, ja muuttui velvoittavaksi 1.1.2015 alkaen. Lakia ryhdyttiin soveltamaan 1.8.2015 alkaen. Kuten oppivelvollisuuden suorittaminen, esiopetukseenkaan osallistuminen ei ole pakollista, vaan vanhemmat voivat myös itse järjestää lapsen opetuksen ja kasvatuksen niin, että esiopetukselle opetussuunnitelman perusteissa (OPH 2010 ja 2014) asetetut tavoitteet saavutetaan. (OKM.) Varhaiskasvatuksessa olevien lasten osuuksissa on myös alueellisia eroja: 1—6 -vuotiaista lapsista oli Keski-Suomessa ja Pohjois-Pohjanmaalla varhaiskasvatuksessa noin puolet, kun taas Uudellamaalla vastaava prosentti oli 69. Kunnan järjestämässä varhaiskasvatuksessa olevista lapsista 8 % oli erityistä tukea saavia lapsia (noin 16 800 lasta) ja 7 %:lla (n. 15 600) lapsista oli maahanmuuttajatausta. (Luonnos hallituksen... 2015.)

Ruotsissa, Tanskassa ja Norjassa noin 90 % 1 - 5 -vuotiaista lapsista osallistuu varhaiskasvatukseen. Kansainvälisesti tarkastellen suomalaislasten osallistuminen varhaiskasvatukseen on siis alhaista. Tästä huolimatta Sipilän hallitus on juuri tehnyt esityksen varhaiskasvatustlain muuttamiseksi siten, että esimerkiksi työttömyyden vuoksi kotona olevien vanhempien lapsilta evättäisiin pääsy kokopäiväisen varhaiskasvatuksen piiriin ja rajoitettaisiin varhaiskasvatus 20 tuntiin viikossa (LuonnoS hallituksen... 2015). Sekä sosiaali- ja terveystyövaliokuntaan, että sivistystyövaliokuntaan toimitetuissa asiantuntijalausunnoissa esitettiin huoli, että muutos vaikeuttaa erityisesti heikossa asemassa olevien lasten osallistumista kokopäiväiseen varhaiskasvatukseen. Viime aikojen myönteisinä kehityssuuntina voidaan mainita varhaiskasvatustlain kokonaisuudistus, jossa painotetaan lapsen mielipiteen selvittämistä ja osallistumisen oikeutta häntä koskevista asioista.

KOULUVALINNAT TAI NIIDEN PUUTE - ALUEELLINEN ERIARVOISUUS

Julkisessa keskustelussa on viime aikoina kiinnitetty huomiota vanhempien tekemiin kouluvalintoihin. Valinnanvapauden on pelätty johtavan koulujen jakautumiseen eliittikouluihin sekä kouluihin, joita kartetaan. Tänä syksynä valmistunut kouluvalintapolitiikan tulemisesta, sen nykytilasta ja kehityksestä vahvistaa, että vanhemmat karttavat erityisesti tiettyjä yläkouluja. Tutkimus perustuu 2600 vanhemmalle lähetettyyn kyselyyn Helsingissä, Turussa, Tampereella ja Vantaalla, 280 vanhemman haastatteluun sekä tutkimuskaupunkien koulutuspolitiikan selvittämiseen. Toisin kuin oletettiin, koulujen karttamisella ei ollut yhteyttä maahanmuuttajataustaisten oppilaiden osuuteen, vaan käsitykseen koulujen levottomuudesta ja oppilaiden heikosta sosioekonomisesta taustasta, jonka pelättiin lisäävän häiriökäyttäytymistä. Tutkimuksessa havaittiin myös koulujen voimakas eriytyminen painotusaineiden ja niihin liittyvien pääsykokeiden suhteen. (Seppänen ym. 2015.) Tutkimuksen toteuttaneet tutkijat ovat ilmaisseet syvän huolensa koulujen eriarvoistumisen vaikutuksista (HS 10.8.2015).

Lapsuuden- ja nuorisotutkijoiden piirissä on todettu, että kouluvalintoihin vaikuttaa suurella määrällä myös alueellisuus. Lapset ja nuoret ovat muita kansalaisia tiukemmin sidottuja sille alueelle, johon he sattuvat syntymään. Lasten ja nuorten maailmassa ero kaupunginosien tai jopa korttelien välillä voi olla ylitysempäsempä. Alueellisuudella ei tässä yhteydessä tarkoiteta kuitenkaan vain kaupunkien tai kuntakeskusten sisällä tapahtuvaa eriarvoistumista, vaan myös valtakunnan tasolla tapahtuvaa eriarvoistumista, jossa aluepolitiikka, elämäntavat ja muuttoliike ovat keskeisessä roolissa. Tulevaisuudessa nuorten ennustetaan keskittyvän aiempaa vahvemmin muutamiin kasvukeskuksiin (Suomen kasvukäytävän elinvoimakartasto 2014). Siksi alueellisesta yhdenvertaisuudesta huolehtiminen on tulevaisuudessa aiempaa strategisempi lapsi- ja nuorisopolitiittinen kysymys, katsottiinpa koulujärjestelmiä tai muita hyvinvointipalveluita sekä yleisemmin lasten ja nuorten kasvun edellytyksiä.

Syrjäkylillä asuvista lapsista vain harvoilla on mahdollisuus valita kouluun ja koulun jälkeisiä harrastuksiaan. Koulumatkoihin menee monelta lapselta enemmän aikaa kuin mitä lainsäädäntö edellyttää. Pahimmillaan koulumatkoihin voi kulua kolmekin tuntia päivässä. Esimerkiksi Itä-Suomessa 35 % peruskoululaisista (N= 18 068) joutuu turvautumaan koulukuljetuksiin. Tämä on seurausta koulujen jatkuvista lakkautuksista. Suomessa on lakkautettu noin 100 peruskoulua vuosittain vuodesta 1990 alkaen: kun perusopetuksen kouluja oli vuonna 1990 maassamme 4847, määrä on vähentynyt puoleen (muutos 48 %) ollen vuonna 2014 enää 2498. Itä-Suomessa on samana aikana lakkautettu yli 60 % peruskouluista. Koululakkautusten johdosta Itä-Suomen perusopetuksen alueellinen saavutettavuus on valtakunnan heikointa: Itä-Suomessa saavutettavuus oli molemmissa ikäryhmissä valtakunnan heikoin ja alle valtakunnallisten tavoitteiden ja keskiarvojen: 1-6 luokilla noin 84,7 prosenttia (valtakunnallinen keskiarvo 92,5 %) ja 7-9 luokilla 64,9 prosenttia

(valtakunnallinen keskiarvo 79,5 %). (Peruspalvelujen tila 2013.) Tosin koulutie voi myönteisessä mielessä muodostaa keskeisen lasten ja nuorten sosiaalisen osallistumisen ja autonomisen toimijuuden kentän (esim. Harinen 2013). Tutkijoiden joukossa hallituksen aiheet karsia kouluverkoston päällekkäisyyksiä on otettu vastaan huolestuneina: vaikeutuvatko maakuntien lasten opintomahdollisuudet entisestään? Katkeavatko koulutuspolut, kun kotoa on itsenäistytävä jo alaikäisenä? (Harinen, tulossa.) Kouluverkoston harventumisen pelätään myös vaikeuttavan lasten ja nuorten vapaa-ajanharrastuksia (mt.) ja kulttuuriosallisuutta (Olkkonen & Vilmilä, tulossa).

KOULUSSA TAPAHTUVA SYRJINTÄ

Nuorisotutkimusverkosto ja Valtion nuorisoasiain neuvottelukunta julkaisevat yhteistyössä vuosittain Nuorisobarometrin, jossa tutkitaan edustavan 15 - 29 -vuotiaille suunnatun kyselyn avulla nuorten arvoja ja asenteita. Vuosittain keskitytään johonkin teemaan. Vuonna 2014 Nuorisobarometrin teemana oli yhdenvertaisuus (Myllyniemi 2015), joka tuotti kiinnostavia tuloksia myös eriarvoistuva koulu -teeman näkökulmasta.

Nuorisobarometrin mukaan kaikista 15–29-vuotiaista nuorista 43 % on kokenut syrjintää koulussa, ja peräti 77 % syrjintää ainakin joskus kokeneista nuorista on joutunut syrjinnän uhriksi nimenomaan koulussa. Jos verrataan vain haastatteluhetkellä syrjityksi joutuvien koululaisten vastauksia, on syrjintä yleisempää peruskoulussa ja toisen asteen ammatillisissa oppilaitoksissa, harvinaisempaa lukioissa ja korkeakouluissa. Se, että koulu on syrjinnän areenana omassa luokassaan, on ymmärrettävää jo siitä näkökulmasta, että lähes kaikki ovat viettäneet koulussa paljon aikaa. Lasten ja nuorten kokema syrjintä on aiempienkin selvitysten perusteella yleisempää koulussa kuin vapaa-ajalla. Sitä selittää ajankäytön lisäksi myös se, että vapaa-aikana on paremmat mahdollisuudet valita seuransa ja paikat, joissa aikaansa viettää. Nuorisobarometrin kyselystä ei sen sijaan selviä, missä määrin syrjintäkokemukset liittyvät yhtäältä muihin koululaisiin, ja toisaalta opettajiin tai oppilashuoltoon.

Analyysissään sosiaalisesta kiusaamisesta symbolisena väkivaltana Kulmalainen (2014) analysoi yläkoululaisten tyttöjen ryhmähierarkioiden rakentumista havaiten, että kiusaamista perustellaan yksilöllisillä ominaisuuksilla mikä siirtää huomion rakenteellisista tekijöistä yksilötasolle. Väkiältä kuitenkin liittyy koulun rakenteisiin ainakin sikäli, että koulu virallisine ja epävirallisine arvojärjestelmineen voi mahdollistaa kiusaamisen.

Yhdenvertaisuus on muutakin kuin vain suoranaisen syrjinnän poissa oloa. Tiedetään esimerkiksi, että erilaisuus altistaa kiusaamiselle kouluympäristössä, ja että koulutukseen sisältyy rakenteellisia kouluttautumisedellytyksiin liittyviä kysymyksiä, jotka saattavat altistaa syrjäytymisriskeille ja olla esteenä yhdenvertaisten mahdollisuuksien toteutumiselle myöhemmässä elämässä. Usein syrjityksi tulleista Nuorisobarometrin vastaajista peräti puolet koki, että syrjintä on vaikuttanut haitallisesti heidän elämäänsä. Eniten haitallisia vaikutuksia ovat kokeneet ne vastaajat, jotka ovat joutuneet syrjityiksi ulkonäön, köyhyyden, epämuodikkouden, terveydentilan, vammaisuuden ja sukupuoleen tai seksuaaliseen liittyvien syiden vuoksi. Koulutusmuuttujien välillä on nähtävissä kiinnostavia eroja, jotka silloittavat syrjinnän ja syrjäytymisen teemoja toisiinsa. Syrjinnän uhrit tai tekijät eivät juuri eroa syrjintää kokemattomista peruskoulun päättötodistuksen keskiarvon perusteella. Sen sijaan tekijä-uhrien keskiarvot ovat suhteellisen heikkoja. Toisen asteen ja sitä korkeammille koulutustasoille jatkamisessa uhrit ja tekijät eivät eroa toisistaan. Kuitenkin ne nuoret, jotka eivät ole itse joutuneet syrjityiksi eivätkä myöskään ole mukana syrjimässä muita, jatkavat muita useammin peruskoulun jälkeisiin opintoihin. Kun tarkasteluun otetaan mukaan myös suoritettut tutkinnot, nähdään korkeakoulutettujen joutuneen muita harvemmin tekemisiin syrjinnän kanssa. Sen sijaan

kokonaan vailla tutkintoja ja opiskelupaikkaa olevat ovat yliedustettuina tekijä-uhreissa, mikä voi jo viitata kohonneeseen syrjäytymisriskiin. (Myllyniemi 2015.)

MONIKULTTUURISUUS JA SYRJINTÄ

Koulun epäarvoistavat rakenteet tulevat epäsuorasti esiin Kouluterveyskyselyssä, jossa havaittiin, että maahanmuuttajataustaisilla nuorilla pääsy oppilashuollon palveluihin on muita heikompaa. Kouluterveyskyselyn ja sisäministeriön syrjäytymisriskin mukaan maahanmuuttajataustaiset myös kokevat joutuvansa kiusatuksi koulussa useammin kuin muut. Kouluterveyskyselyn mukaan koulukiusatuiksi joutuivat yleisimmin ensimmäisen polven maahanmuuttajapojat, joista joka viides kertoi joutuneensa viikoittain koulukiusatuksi. Monikulttuuristen perheiden nuorista toistuvasti kiusatuiksi joutui 8 % ja valtaväestön nuorista 6–7 %. (Matikka ym. 2014, 20, 21). Lapsiasiavaltuutetun selvitysten mukaan romaneista 19 % oli jossain vaiheessa koulu-uraansa kokenut vakavaa ja toistuvaa koulukiusaamista ja 39 % satunnaista kiusaamista ja nimittelyä. Romanilasten kohdalla näyttää myös siltä, että jatkuvasti koettu syrjäytyminen muuttuu arkipäiväiseksi ja ikään kuin normaaliksi vuorovaikutukseksi. Alkuperäiskansa saamelaisten koulutuksessa kokemus syrjäytymisestä liittyy taas erityisesti heidän kielensä ja kulttuurinsa opetukseen, jolloin se on luonteeltaan lähinnä rakenteellista syrjäytymistä. (Sisäasiainministeriö 2014, 11.) Nuorisobarometrin (Myllyniemi 2015) kyselyssä ei maahanmuuttajataustaisten ja valtaväestön nuorten syrjäytymiskokemusten yleisyydessä kuitenkaan ole eroja koulussa. Ero kouluterveyskyselyn tuloksiin ei ole ristiriitainen, sillä vaikka myös koulukiusaaminen voi siis olla syrjäytymistä, kiusaaminen ja syrjäytyminen eivät kuitenkaan ole synonyymeja. Myös tiedonkeruutavat ja kohderyhmät ovat erilaisia.

Nuorisobarometrissa maahanmuuttajataustaisten nuorten keskiarvot ovat selvästi valtaväestön nuoria heikompia. Maahanmuuttoajan huomioiminen kuitenkin tarkentaa kuvaa siten, että koulumenestys on sitä parempaa, mitä nuorempana vastaaja Suomeen on muuttanut. Myöhemmällä iällä muuttaneiden kielivaikeudet oletettavasti selittävät heikompia keskiarvoja. Toisen sukupolven maahanmuuttajien koulumenestys ei eroakaan valtaväestöstä, ja sukupolven 2,5 (transnationaalisista liitoista Suomessa syntyneet) keskiarvot ovat itse asiassa valtaväestöä parempia. (Myllyniemi 2015.)

Siinä missä peruskouluun on saatu vakiinnutettua tukirakenteita maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden tukemiseksi, toisen asteen opinnoista vastaava, kielelliset ja mahdolliset muut maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden erityistarpeet huomioiva tuki pitkälti puuttuu. Peruskoulun ja toisen asteen taite onkin osoittautunut yhdeksi potentiaalisesti haastavaksi nivelvaiheeksi erityisesti hiljattain maahan saapuneille nuorille. Toiselle asteelle valmistaviin koulutuksiin liittyvää eriarvoisuutta on saatu hieman korjattua viime vuonna, kun lukioon valmistava koulutus tuli mahdolliseksi ammattiopintoihin valmistavan koulutuksen rinnalla; kuitenkin tukimuotojen saatavuuteen ja jatkuvuuteen, sekä koulutuskokonaisuuksien toisiinsa kytkeytymiseen tulisi kiinnittää nykyistä paremmin huomiota maahanmuuttajataustaisten nuorten koulutuspolkujen pirstaloitumisen ehkäisemiseksi. (Kivijärvi ym. 2015.)

Maahanmuuttajataustaisten nuorten todennäköisyys edetä opinnoissaan korkea-asteelle asti on Nuorisobarometrin (Myllyniemi 2015) aineistossa keskimääräistä pienempi. Peruskoulun keskiarvon kontrollointi kuitenkin hävittää tilastollisen eron. Vaikka Nuorisobarometrin maahanmuuttajataustaisten vähyys (n=125) rajoittaa analyysimahdollisuuksia, on tulos samansuuntainen kuin aiemmissa tutkimuksissa, joissa myös on havaittu koulumenestyksen vakioinnin hävittävän erot koulupudokkuudessa (Kilpi-Jakonen 2011). On myös havaittu, että ryhmien väliset erot kotitaustassa selittävät suuren osan ryhmien maahanmuuttajataustaisten ja muiden eroista koulutuksessa (Kilpi 2010; Ansala ym. 2014).

Nuorisobarometrissa lähes joka neljäs kokee syrjiväksi koulun pakollisen uskonnonopetuksen evankelisluterilaisen kirkon jäsenille, ja lähes joka viides koulun juhlien uskonnolliset osuudet. Nämä asenteet ovat selvästi tyypillisempiä nimenomaan itsensä uskonnottomina pitävillä. Uskonnon takia on siis mahdollista kokea syrjintää, vaikei itsellä olisi minkäänlaista vakaumusta. Tähän liittyen voidaan pohtia sitäkin, ovatko kyselyyn vastanneet miettineet vain omaa uskonnollista tai uskonnotonta vakaumustaan. Lapsen katsomusaineen (uskonto/elämäkatsomustieto) valintaa määrittää uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumisen, josta päättävät lapsen huoltajat, viime kädessä äiti. Yhdenvertaisuuden kannalta on ongelmallista, jos uskonnon rekisteröinnistä ja sitä kautta kuulumisesta tai kuulumattomuudesta johonkin uskontokuntaan voi seurata suoria tai välillisiä omasta vakaumuksesta riippumattomia syrjintäkokemuksia. (Myllyniemi 2015.)

SUKUPUOLI, SEKSUAALISUUS JA SYRJINTÄ

Nuorisobarometrin 2014 (Myllyniemi 2015) kyselyn mukaan pojista 5 %, mutta tytöistä peräti 18 % kokee joutuneensa sukupuolensa takia syrjityksi. Verrattaessa kokemuksia syrjinnän paikkojen mukaan, ovat tyttöjen syrjintäkokemukset selvästi yleisempiä ennen kaikkea juuri koulussa. Nuorisobarometrin 2014 kyselyyn vastanneisiin koulussa kohdistuva syrjintä on yhteydessä seksuaaliseen suuntautumiseen, tosin vain naispuolisilla vastaajilla. On huomattava, että koulussa koettu syrjintä voi olla paitsi kiusaamista, myös esimerkiksi vähemmistöjen sivuuttamista kouluopetuksessa, oppimateriaaleissa ja koulukäytännöissä. Syrjintä koulutuksessa ja vapaa-ajalla -selvityksen mukaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvista nuorista 36 %:lla oli omakohtaisia syrjintäkokemuksia ja jopa 63 % oli nähnyt näihin vähemmistöihin kohdistuvaa kiusaamista ja syrjintää koulussaan (Huotari & Tuokkola 2011).

Noin 60 % seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvista nuorista on tullut koulussa kiusatuksi ainakin joskus ja vielä useampi on kokenut koulussa asiatonta kohtelua tai ahdistelua (Alanko 2014). Hyvinvoiva sateenkaarinuori -tutkimuksessa koulu on aivan selvästi yleisin asiattoman kohtelun ja kiusaamisen paikka ja syyt ovat samat kuin koulussa tapahtuvassa syrjinnässä yleisesti ottaen: kaikki käyvät koulua. Kiusaamisella ja näkymättömyydellä koulussa on selviä vaikutuksia nuorten elämään: sukupuolivähemmistöihin kuuluvista nuorista useampi kuin joka viides on jäänyt joskus pois koulusta kiusaamisen takia (Alanko 2014). Hyvinvoiva sateenkaarinuori -kyselyssä liikuntaan liittyviä kokemuksia tarkasteltaessa havaittiin, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvista nuorista, noin viidennes on jättänyt ainakin toisinaan menemättä liikuntatunnille siksi, että osallistuminen on hankalaa seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuuluvana.

Sateenkaarinuorten kokemaan kiusaamiseen puuttuminen on puutteellista: nuoret eivät useimmiten kerro kokemastaan kiusaamisesta joko siksi, että he eivät usko kertomisen auttavan, mutta moni jättää kertomatta myös siksi, että kertoessa joutuisi paljastamaan sateenkaarevan identiteettinsä. Lisäksi kertominen ei ole useinkaan auttanut. Joskus nuoret myös kokevat, että kiusaaminen käännetään heidän syykseen. (Alanko 2014.) Kiusaamisen ehkäisyssä tulisikin ottaa huomioon, millä tavalla esimerkiksi eri vähemmistöihin kuuluvien nuorten kiusaamiskokemukset erottuvat, kaikki kiusaaminen ei ole samanlaista.

Laadullisessa tarkastelussa ilmenee, että nuoret selvästi kärsivät koulussa kokemastaan näkymättömyydestä ja kiusaamisesta, mutta koulusta saatavalla tuella on myös iso merkitys: yksikin opettaja tai vaikka terveydenhoitaja, joka ottaa nuoren kokemuksen itsestään tosissaan esimerkiksi käyttämällä nuoren itsestään käyttämää nimeä tai tarjoamalla tukea nuoren vaikeuksissa kyseenalaistamatta tämän kokemusta itsestään, on todella arvokas asia (Taavetti 2015). Kaikilla sateenkaarinuorilla ei ole turvallista kotia ja perhettä, joka tukisi heitä. Tällöin koulun kaveripiirit ja ammattilaiset voivat olla tuki, joka kantaa pitkälle.

HUOSTAANOTETUT LAPSET

Nuorisotutkijoiden piirissä nostettiin esiin huostaan otettujen ja kotikuntansa ulkopuolelle sijoitettujen nuorten koulutuksen ja oppilashuollon järjestäminen. Lainsäädännössä sijoittava kunta vastaa lapsen sijoituksesta aiheutuvista kustannuksista käsittäen myös lapsen esi- ja perusopetuksen. Sijoituskunnalla on velvollisuus järjestää avohuollon tukitoimena tai sijaishuoltoon sijoitetun taikka jälkihuollossa olevan lapsen perusopetus. Sijoitetun lapsen kotikunta on velvollinen maksamaan opetuksen järjestäjälle korvauksen, jonka laskemisesta säädetään kuntien peruspalvelujen valtionosuudesta annetun lain 41 §:ssä. Kuitenkin sijoittajakunta on käytännössä keinoton vaikuttamaan siihen, kuinka tuettua opetustoimi kohdekunnassa on. Käytännössä sijoitetun lapsen koulunkäynti voi vaatia huomattavia taloudellisia ja ammatillisia panostuksia. Vielä julkaisemattomassa Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkimushankkeessa (LasKeTut -hanke) todettiin, että vaikeudet koulunkäynnissä ovat yksi yleisimmistä huostaan otettuja lapsia koskettavista haasteista. Opetettavaksi tulevalle lapsella on katkonaisen koulupolun lisäksi usein useita muita kuormittavia tekijöitä.

LOPUKSI

Lasten hyvinvointi ei kohene ainoastaan heihin kohdistuvien toimenpiteiden kuten hoivan, tuen ja opetuksen kautta. Tutkimukset ovat osoittaneet, että lasten hyvinvointi lisääntyy kun heille taataan mahdollisuus vaikuttaa heille sopivin ja luontaisin keinoin tuki-, kasvatus- ja oppimistoimintaan (Karlsson 2012). Lapset - myös pienet lapset - ovat kykeneviä vaikuttamaan itseään koskeviin asioihin. Vaikuttamismahdollisuuksien puute arjessa ja lasten näkemysten väheksyminen tulee esiin mm. Lapsiasiavaltuutetun kyselyssä, WHO:n selvityksessä ja kansallisissa Kouluterveyskyselyissä. Vaikka osallisuutta ja lasten kuulemistä on lisätty velvoittavan lainsäädännön myötä, tarvitaan vielä lukuisia toimenpiteitä lasten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien lisäämiseen normaalissa arjessa. Lasten kuuntelu ja vaikuttamismahdollisuudet vähentävät lasten eriarvoistumista niin lasten kesken kuin suhteessa aikuisiin ja ammattilaisiin, joilla on valtapositio suhteessa lapseen (Hohti & Karlsson 2014).

Lausunnon kirjoittaminen ei olisi ollut mahdollista ilman tutkijoiden monitieteistä yhteistyötä ja ajantasaisia tutkimustietoja. Tutkimustietoa tästä aiheesta ei kuitenkaan ole ylen määrin saatavissa. Yhdenvertaisuuden toteutumiseen ja syrjinnän seurantaan tulisikin olla asianmukaiset resurssit, sensitiiviset tiedon tuottamisen mekanismit ja riittävä tietopohja, jotta myös vaietut tai marginaaliin jäävät ilmiöt voidaan tunnistaa ja kantaa niistä vastuuta. Esimerkkinä tästä ovat Suomessa syntyneet nuoret, joilla on monikulttuurinen perhetausta (ns. toisen polven maahanmuuttajat), jotka Helsingin kaupungin tietokeskuksen tuoreen tutkimuksen mukaan kokevat julkisissa tiloissa kantaväestöä enemmän turvattomuutta (Tuominen ym., 2014). Myös nuorten turvapaikanhakijoiden - ja muutoinkin Suomeen muuttavien - kasvava määrä, tulee ottaa moninaisesti huomioon kun koulun ja koulutuspolkujen yhdenvertaisuudesta huolehditaan.

Raportin koonneena kirjoittajana tahdon lopuksi vielä kertoa kohtaamisesta, joka tapahtui junassa tätä lausuntoa viimeistellesäni. Vastapäisessä penkissä istui 8 -vuotias poika, jolta kysyin, mitä kouluun liittyvää hän haluaisi välittää tiedoksi Lapsiasiavaltuutetulle. Pojan äiti kertoi pojan sairastavan kroonista sairautta, jonka vuoksi hän on käynyt sairaalakoulua, ja he olivat nytkin matkalla sairaalaan. Koulunkäynti on sairaudesta johtuen ollut vaikeaa ja poissaolotunteja kertyi ensimmäisellä luokalla yli 200. Sen vuoksi pojalle oli haettu kotiopetusta niin, että kunta olisi järjestänyt opettajan kotiin. Tällöin kunnan koulutoimesta oli todettu, ettei toinen luokka ole vielä niin tärkeä oppilaan koulu-uran kannalta, että kotiopetuksen järjestäminen olisi välttämätöntä. Kysyessäni pojalta hänen

mietteitään hän totesi, että koulunkäynti on kivaa, koska siellä on saanut paljon kavereita. Ryhmästä jää kuitenkin herkästi jälkeen, eikä se ole kivaa. Tämä lyhyt keskustelu osoittaa, että lausunnossamme moni lapsi- ja nuorisoryhmä jäi vaille huomiota. Mutta vielä tärkeämpänä pidän viestiä siitä, että koululla on oppimisen rinnalla muita - ehkä lasten ja nuorten kannalta merkityksellisempiä - ulottuvuuksia. Koulu on sosiaalisten suhteiden verkosto, vertaisryhmien kohtaamispaikka ja väylä kodin ulkopuolisiin aikuissuhteisiin. Parhaimmillaan koulu integroi yhteiskuntaan - pahimmillaan se syrjäyttää siitä. Tämän vuoksi koulun merkitystä yhdenvertaisuuden edistämässä ja eriarvoisuuden ehkäisyssä tulisi kaikin keinoin tukea.

LÄHTEET

Alanko, Katarina (2014) Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa?

Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 146, verkkojulkaisuja 72 & Seta, Seta-julkaisuja 23. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/sateenkaarinuori.pdf>

Ansala, Laura & Hämäläinen, Ulla & Sarvimäki, Matti (2014) Integroitumista vai eriytymistä?

Maahanmuuttajalapset ja -nuoret Suomessa. Työpapereita 56/2014. Helsinki: Kela.

<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/45401/Tyopapereita56.pdf?sequence=1>

Engle, Patrice L. ym. (2011) Strategies for reducing inequalities and improving developmental outcomes for young children in low-income and middle-income countries. *Lancet* 378, 1339 - 1353.

Harinen, Päivi (2013) Mennään bussilla. Pitkä koulumatka nuorten vapaa-ajan puitteistajana.

Teoksessa Elina Pekkarinen & Kaisa Vehkalahti & Sami Myllyniemi (toim.) Lapset ja nuoret instituutioiden kehyksissä. Nuorten elinolot vuosikirja 2012. Helsinki: THL, Valtion nuorisoasioiden neuvottelukunta ja Nuorisotutkimusverkosto.

Harinen, Päivi (tulossa) Mukaan matkojenkin päästä? Kilometrien kirot ja mahdollisuuksien tasa-arvo.

Nuoruus hallitusohjelmassa -kirjoitussarja. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/nuoruus-hallitusohjelmassa-kirjoitussarja>

Heckman, James (2011) The Economics of Inequality. The Value of Early Childhood Education.

American Educator 35 (1), 31 - 47.

Helsingin Sanomat (10.8.2015) Tutkija: "Osaa kouluista vältellään 'alempaan yhteiskuntaluokan lapsien vuoksi'.

Huotari, Kari & Törmä, Sinikka & Tuokkola, Kati (2011) Syrjintä koulutuksessa ja vapaa-ajalla: Erityistarkastelussa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten syrjintäkokemukset toisen asteen oppilaitoksissa. Syrjintäselvitys 2010. Helsinki: Sisäasiainministeriö.

Hohti, R. & Karlsson, L. (2013). Lollipop Stories: Listening to children's voices in the class-room and narrative ethnographical research. *Childhood*. doi: 10.1177/0907568213496655

<http://chd.sagepub.com/content/early/2013/08/12/0907568213496655>

Karlsson, L (2012): Lapsinäkökulmaisen tutkimuksen ja toiminnan poluilla. Teoksessa Liisa Karlsson & Reeli Karimäki: Sukelluksia lapsinäkökulmaiseen tutkimukseen ja toimintaan. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura *Kasvatusalan tutkimuksia* 57. 17-63.

Kilpi, Elina (2010) Toinen sukupolvi peruskoulun päättyessä ja toisen asteen koulutuksessa. Teoksessa Tuomas Martikainen & Lotta Haikkola (toim.) Maahanmuutto ja sukupolvet. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Nuorisotutkimusverkosto, 110–132.

Kilpi-Jakonen, Elina (2011) Continuation to upper secondary education in Finland: Children of immigrants and the majority compared. *Acta Sociologica*, 54 (1), 77–106.
<http://asi.sagepub.com/content/54/1/77.full.pdf+html>

Kivijärvi, Antti & Peltola, Marja & Souto, Anne-Mari (2015): Maahanmuuttajataustaisten nuorten onnistuneiden koulutussiirtymien tukeminen Teoksessa Mirja Määttä & Anne Määttä (toim.): Parempia ratkaisuja koulutuksen ja työn ulkopuolella olevien nuorten tukemiseen. Helsinki: Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta, 23–27.

Kortteinen, Matti & Elovainio, Marko (2012) Millä tavoin huono-osaisuus periytyy? Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) Monipolvinen hyvinvointi. Nuorisobarometri 2012. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö & Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisosiain neuvottelukunta, 153 - 167.

Linnilä, Maija-Liisa (2011) Kumpi on valmis - lapsi vai koulu? Helsinki: Mediapinta.

Luonnos hallituksen esitykseksi (2015) Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi varhaiskasvatuslain 11 a ja 11 b §:n muuttamisesta.

Matikka, Anni & Luopa, Pauliina & Kivimäki, Hanne & Jokela, Jukka & Paananen, Reija (2014) Maahanmuuttajataustaisten 8.- ja 9.-luokkalaisten hyvinvointi. Kouluterveyskysely 2013. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116720/URN_ISBN_978-952-302-297-3.pdf?sequence=1

Myllyniemi, Sami (2015) (toim.) Ihmisarvoinen nuoruus. Nuorisobarometri 2014. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö & Nuorisosiain neuvottelukunta & Nuorisotutkimusseura.
https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2015/03/Nuorisobarometri_2014_web.pdf

Myrskylä, Pekka (2009) Koulutus periytyy edelleen. Tilastokeskus, hyvinvointikatsaus 1/2009.

Olkkonen, Satu & Vilmilä, Fanny (tulossa) Taimikon kasvua ei voi loputtomiin kiihdyttää. Nuoruus hallitusohjelmassa -kirjoitussarja. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Peruspalvelujen tila 2013. Itä-Suomen aluehallintoviraston toimialueen peruspalvelujen arviointi. Mikkeli: Itä-Suomen Aluehallintovirasto.
<http://www.avi.fi/documents/10191/1588283/Peruspalvelujen+tila+2013+ItaSuomi.pdf/cd41d37e-b53e-4a55-9cae-5803b2f4b8aa>

Seppänen, Piia & Kalalahti, Mira & Rinne, Risto & Simola, Hannu (2015) Lohkoutuva peruskoulu – Perheiden kouluvalinnat, yhteiskuntaluokat ja koulutuspolitiikka. Helsinki: Suomen kasvatustieteellinen seura.

Sipilä, Jorma & Österbacka, Eva (2013) Enemmän ongelmien ehkäisyä - vähemmän korjailua? Perheitä ja lapsia tukevien palvelujen tuloksellisuus ja kustannusvaikuttavuus. Helsinki: Valtiovarainministeriö.

Sisäasiainministeriö (2014) Syrjintä Suomessa. Tietoraportti 2014. Helsinki: Sisäasiainministeriö.
http://yhdenvertaisuus-fi-bin.directo.fi/@Bin/50169de182d60ffba2bacfaa23baa99c/1411373559/application/pdf/334467/Julkaisu_A4_042014-web.pdf

Suomen kasvukäytävän elinvoimakartasto. Elinvoiman indikaattoreita kasvukäytäväalueella / 2014
Osa 1 – muuttoliike, asuminen, rakenne. Työ- ja elinkeinoministeriö & Suomen kasvukäytävä -
verkosto. [http://suomenkasvukaytava.fi/wp-
content/uploads/2013/12/Elinvoimakartasto_muutto_asuminen_rakenne1.pdf](http://suomenkasvukaytava.fi/wp-content/uploads/2013/12/Elinvoimakartasto_muutto_asuminen_rakenne1.pdf)

Taavetti, Riikka (2015) "Olis siistiä, jos ei tarttis määritellä..." Kuriton ja tavallinen
sateenkaarinuoruus. Verkkokirja. Helsinki: Nuorisotutkimusseura /Nuorisotutkimusverkosto & Seta.
http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/hyvinvoiva_sateenkaarinuori.pdf

Tuominen, Martti & Joronen, Tuula & Lahtinen, Eija (2014) "...sanoi että näytän aivan ***** ja alkoi
solvaamaan". Maahanmuuttajataustaisten nuorten turvattomuuskokemukset Helsingissä. Helsinki:
Helsingin kaupungin tietokeskus.
http://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/14_12_09_Tutkimuksia_3_Tuominen_Joronen.pdf